

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ОМЕЛЬЧУК Богдан Андрійович

УДК 725.182+355.48](477.83)

**ОБОРОННІ СПОРУДИ ЛЬВІВЩИНИ
ЯК ПАМ'ЯТКИ ВІЙСЬКОВОЇ ІСТОРІЇ
(друга половина XIV – XVII ст.)**

20.02.22 – військова історія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії, теорії та практики культури Національного університету «Львівська політехніка».

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент
**Шеломенцев-Терський Святослав
Володимирович,**
Національний університет «Львівська
політехніка»,
доцент кафедри історії, теорії та практики
культури

Офіційні опоненти – доктор історичних наук, професор
Войтович Леонгій Вікторович,
Львівський національний університет імені Івана
Франка, завідувач кафедри історії середніх
віків та візантиністики

кандидат історичних наук
Федорук Андрій Васильович
Чернівецький національний університет імені
Юрія Федьковича, доцент кафедри історії
України

Захист відбудеться «» червня 2011 р., о .00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.15 у Національному університеті «Львівська політехніка» за адресою: м.Львів–13, вул. С.Бандери, 12, корп. 4, ауд. 204.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» за адресою: м.Львів–13, вул. Професорська, 1.

Автореферат розісланий «» травня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
К 35.052.15
Кандидат історичних наук, доцент

І.В. Буковський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлюється декількома чинниками.

По-перше, на теренах сучасної Львівщини, що в другій половині XIV ст. входили до складу Угорського та Польського королівств, а з 1569 р. – Руського і Белзького воєводства Речі Посполитої, з різним ступенем збереженості дійшло чимало пам'яток, які дають уявлення про фортифікацію міст і сіл. Свого часу на їхню долю випало відіграти певну роль як у доленосних подіях для українського етносу, так і локальних, менш значущих історичних епізодах, що знайшли своє місце на сторінках військової історії краю: збройних конфліктів і воєн, нападів загонів турецьких і татарських можновладців, народних повстань, шляхетських зіткнень та ін.

По-друге, ці оборонні споруди містять достовірні дані про давні місцеві будівельні традиції, поєднання яких з хронологічно пізнішими західноєвропейськими запозиченнями об'єктивно сприяли захисту населених пунктів Львівщини, зміцнювали їх обороноспроможність.

По-третє, актуальність теми дослідження зумовлена ще й тією обставиною, що в сучасній українській історичній науці увиразнилася прикметна тенденція до всебічного розгляду різних аспектів оборонного будівництва. Почасти це пояснюється тим, що в українській радянській історіографії ці питання практично не розглядалися. Відтак чимало положень, що витворилися під впливом упереджень ідеологічного характеру, стали на заваді об'єктивного дослідження ролі оборонних споруд в історичному процесі, позаяк переважно вони пов'язані з можновладними силами та структурами.

По-четверте, дослідження оборонного зодчества актуалізується й наявністю розбіжних наукових концепцій, автори яких не завжди обґрунтовано переміщують на українські пам'ятки мілітарного призначення західноєвропейські ознаки або безпідставно гіперболізують чужоземні військово-інженерні та архітектурні впливи. Окрім того, фортифікаційні споруди досі надто однобічно досліджені на регіональному ґрунті. Відсутність праці, у якій слід встановити як спільні риси, так і локальну своєрідність історичної еволюції оборонного будівництва, спонукало нас звернутися до історії споруд цього призначення на теренах історичної Львівщини в контексті подій військової історії, що й становить сутність основного наукового завдання дослідження.

По-п'яте, перспективність розгляду цієї тематики зумовлена великою кількістю різноманітних та видових писемних і неписемних джерел, що очікують свого дослідника. Врахування здобутків попередньої історіографії, виявлення та накопичення нових даних визначає потребу їх об'єктивного аналізу на сучасному науковому рівні.

По-шосте, ставши одним із важливих напрямків українських історичних студій, оборонно-будівельна тематика актуалізується ще й конкретними завданнями

сучасного військово-патріотичного виховання молоді та пам'яткоохоронної діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження проведено в рамках наукової військово-історичної проблематики кафедри історії, теорії та практики культури Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка» та відділу «Золочівський замок» Львівської галереї мистецтв.

Територіальні межі дослідження охоплюють головним чином адміністративні кордони Львівської землі Руського воєводства, де замки збереглися найкраще. В окремих випадках для аналізу динаміки оборонного будівництва, а також виявлення його регіональних особливостей та ролі у воєнних подіях авторові доводилося розширювати географічні рамки порушених у дисертації питань на суміжні території цього воєводства, тобто Галицьку, Перемишльську, Сяноцьку і Холмську етнічні українські землі, а також Белзьке воєводство.

Об'єктом дослідження є фортифікації міст, замки, оборонні двори та інкастельовані сакральні споруди різних конфесій у контексті подій військової історії, що відбувалися на означеній території.

Предмет дисертаційного дослідження – структура оборонного будівництва та його динаміка, еволюція у часі його функцій, засоби реалізації конкретних військових цілей, пов'язані передусім з конкретними мілітарними спорудами.

Хронологічно дослідження охоплює період від 1349 р. до кінця XVII ст. – часовий проміжок найбільш інтенсивних військових подій, що відбувалися на Львівщині у складі Польського королівства (Речі Посполитої). Нижня межа обумовлена втратою суверенітету Руським королівством. Верхня межа – початком занепаду Речі Посполитої та завершенням значних воєнних дій у краю.

Метою дисертаційного дослідження є комплексне вивчення характеру і структури оборонної забудови теренів Львівської землі, функцій фортифікаційних споруд у часи воєнного лихоліття. Ця мета конкретизується такими основними завданнями:

- схарактеризувати історіографію та джерельну базу дисертаційного дослідження, встановити стан наукової розробки теми та підсумувати погляди науковців щодо ролі фортифікаційних споруд у площині захисту теренів краю ;
- на підставі аналізу писемних і неписемних джерел, археологічних, історико-архітектурних та краєзнавчих даних реконструювати історичну картину стану та розвитку оборонного будівництва цієї адміністративної одиниці упродовж другої половини XIV – XVII ст. ;
- простежити регіональні особливості і виявити чужоземні впливи на вдосконалення теорії й практики оборонного зодчества ;
- показати роль і місце споруд оборонного призначення у військовій справі й оборонних заходах Речі Посполитої ;

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вона є першою спробою в українській історіографії дослідження оборонних споруд Львівської землі в контексті подій військової історії упродовж тривалого історичного періоду. Комплексний та системний підхід до вивчення різних типів джерел та здобутків історичної науки дав можливість глибше з'ясувати причини появи якісно нових тенденцій оборонного будівництва, розкрити процес охоплення території цієї адміністративної одиниці мережею оборонних будівель різних типів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає також у тому, що у роботі аналізується вплив різноманітних чинників, які визначали конкретні цілі оборонного будівництва, простежено основні його етапи та розкрито локальні особливості.

На основі аналізу історіографічного доробку запропоновано низку нових положень і рішень проблеми дослідження споруд мілітарного призначення. Зокрема, уперше комплексно виокремлено малодосліджені питання оборонного будівництва, введено до наукового обігу маловикористані джерела, порівняно оборонні споруди Львівської землі з аналогічними пам'ятками з інших українських земель та суміжних європейських країн.

У дисертації отримали подальший розвиток і конкретизацію факти, висновки і узагальнення, які мають практичне і теоретичне значення для дослідження військової історії України XIV – XVII ст. Автор узагальнив військово-історичні концепції вітчизняної та зарубіжної історіографії, означив перспективні напрямки наступних наукових пошуків з історії мілітарного будівництва України.

Методологічна основа дослідження – принципи історизму та наукової об'єктивності. Дисертант застосував аналітичний, порівняльний, конкретно-історичний та проблемно-хронологічний методи.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання її результатів та теоретично-наукових узагальнень для написання праць з давньої історії України, підготовки вишівських лекційних курсів, написання навчальних посібників, у педагогічній та виховній роботі в освітніх закладах різного рівня акредитації, а також у практиці музейної і краєзнавчої роботи.

Особистий внесок здобувача у розроблення питання оборонного будівництва на Львівщині полягає в опрацюванні наукової літератури, джерел та візуального обстеження і обміру деяких оборонних споруд, музейних та бібліотечних фондів. У дисертації узагальнено та проаналізовано історичні факти, що відображають військові аспекти функціонування мілітарних споруд.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи апробовані у публікаціях, виступах на засіданнях кафедри історії, теорії та практики культури Національного університету «Львівська політехніка». Результати досліджень автор оприлюднив на міжнародних і регіональних наукових конференціях : III Міжнародна наукова історико-краєзнавча конференція «З'їзд європейських монархів у Луцьку в 1429 р.» (Луцьк, 24 січня 2009 р.);

Міжнародна наукова конференція «Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії краю» (Луцьк, 24-25 березня 2009 р.); наукові конференції «Любартівські читання» (Луцьк, 26-27 березня 2009 р., 25-26 березня 2010 р., Луцьк, 1-3 квітня 2011 р.); третіх «Миколаївських читаннях» (Жидичин, 2009 р.); Міжнародна наукова конференція, присвячена 15-й річниці утворення ДІАЗу в Жовкві (Жовква, 22-24 квітня 2010 р.).

Матеріали дисертації автор використовував для підготовки експозиції музею «Золочівський замок», написання наукових статей і доповідей та у практиці музейної роботи.

Структура дисертації визначена темою та завданням дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури і додатку. Загальний обсяг дисертації складає 165 сторінок. Список використаної літератури включає 436 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність, об'єкт і предмет дослідження, хронологічні межі, визначено мету, завдання, наукову новизну і практичну значимість роботи.

У першому розділі – **«Історіографія та джерела дослідження»** – проаналізовано стан наукового опрацювання теми вітчизняними і зарубіжними істориками та джерельну базу дослідження.

Зокрема, у першому підрозділі *«Історіографія проблеми оборонного будівництва»* відзначено, що історіографічну базу проблеми становлять наукові праці, об'єктом дослідження яких стали: 1) будівництво та функціонування фортифікацій міст, замків, палаців, оборонних дворів, інкастельованих сакральних споруд та інших будівель мілітарного призначення; 2) різні аспекти діяльності польських урядів, шляхти і міських самоврядних органів з організації робіт по реконструкції давніх та будівництві нових оборонних споруд; 3) військові дії, які точилися навколо окремих оборонних будівель.

Традиція дослідження історії оборонних об'єктів Львівщини є давньою. Фортифікаційні будівлі не залишились поза увагою українських дослідників історії краю другої половини XIX – XX ст., які опублікували відносно невелику кількість наукових праць.

Одне з перших ґрунтовних досліджень окремих міст Галичини здійснив Д. Зубрицький, який увів у науковий обіг велику кількість актових матеріалів, у тому числі й зарубіжних. На окрему увагу заслуговують також праці А. Петрушевича в яких принагідно розглядаються будівельні ініціативи польських королів. Значно ширше коло питань, пов'язаних з оборонними спорудами, проаналізовані у творах І. Шараневича. Окремі сюжети, присвячені будівничій діяльності королів і шляхти, розвинуті у працях І. Лінниченка. Найбільш почесне місце помежи дослідників оборонної архітектури загалом і у Галичині зокрема, займав, безперечно, М.

Грушевський. Більшість питань, які порушив учений, у цій царині лише окреслювались в українській історичній науці ХХ ст. На західноукраїнських землях деякі аспекти історії оборонного будівництва вивчали І. Крип'якевич, М. Кордуба, С. Томашівський, Б. Януш. Вагомі наукові результати отримав археолог Я. Пастернак.

У радянській історіографії цим питанням відводилося вторинне місце, а оборонні об'єкти в історичних працях принагідно згадувались лише як осередки чужоземного панування і народного гноблення. Наукові дослідження замків і палаців зосереджувались головним чином у Київському науково-дослідному інституті теорії історії архітектури і містобудування, Академії образотворчого мистецтва і архітектури, Київському науково-дослідному інституті містобудівництва, інституті «Укрпроектреставрація».

Авторитетним дослідником пам'яток оборонного будівництва у Львові у другій половині ХХ ст. був відомий український реставратор І. Могитич. Під його керівництвом колектив Інституту «Укрзахідпроектреставрація» провів чималий обсяг робіт з дослідження кам'яних оборонних укріплень Західної України, а публікації та практичні розробки вчених зберегли своє наукове значення донині та заклали підвалини до проведення масштабних робіт з реконструкції та реставрації багатьох споруд. Автором статей та першої монографії з історії Олеського замку, на сторінках яких розглянуто ряд важливих питань оборонного будівництва, є Б. Возницький – натхненник та ініціатор відродження сотень архітектурних пам'яток.

Найбільший резонанс у наукових колах викликали монографії М. Рожка та О. Мацюка. Функціонування окремих твердинь Львівської землі розглядаються у працях В. Александровича, В. Бевза, О. Бойко, Р. Бучка, Л. Войтовича, В. Вуйчика, Ю. Диби, М. Долинської, Й. Гронського, Н. Гупало, І. Качора, Л. Качор, М. Криля, В. Лаби, О. Лесика, Н. Лещенко, Ю. Лукомського, Р. Могитича, Д. Наугольник, В. Овсійчука, О. Оконченко, І. Оконченко, В. Петрика, Г. Петришин, Л. Прибєги, А. Рудницького, В. Слободяна, Б.Черкеса, а також інших науковців і краєзнавців. На багатому фактологічному матеріалі аналізуються питання, пов'язані з оборонним будівництвом в 325 населених пунктах усіх сучасних районів Львівської області у каталозі-інформаторі, автором якого є нинішній голова Товариства прихильників фортець і палаців В. Пшик.

Певного методологічного значення при написанні дисертації набули дослідження з історії оборонних пам'яток в інших українських землях, авторами яких є такі знані фахівці з історії архітектури, як Ю. Асєєв, О. Берлач, О. Годованюк, Г. Гуркіна, В. Заболотний, С. Кілессо, Б. Колосок, К. Липа, Г. Логвин, О. Мальченко, О. Пламеницька, П. Ричков, В. Тимофійенко, П. Троневиц та ін.

На останні десятиліття ХХ ст. припадає початок систематичних розкопок у містах Львівщини. Археологічні пам'ятки, що проливають додаткове світло на питання фундації і окремих періодів функціонування оборонних споруд, вивчені у роботах В. Ауліха, В. Барана, М. Бандрівського, Р. Багрія, В. Гончарова, О. Джджори, М. Кучінка, М. Каргера, О. Корчинського, В.

Мацкевого, Ю. Лукомського, М. Малевської, П. Раппопорта, О. Ратича, М. Рожка, В. Рудого, М. Пелешчина, В. Петегрича, В. Шеломенцева-Терського, С. Терського та ін.

Чимало об'єктів мілітарної архітектури Львівщини стали предметом уваги польських учених. Для більшості з них характерна тенденційність у тлумаченні історичних джерел, своєрідне «національне» бачення історії західноукраїнських земель. У дисертації використано дослідження О. Яблоновського, Б. Заморського, О. Чоловського, К. Гурського, А. Круля, Б. Гверкіна, Я. Адамчика, М. Прокси, Р. Афтаназі, Я. Богдановського, Б. Дубаса, В. Томкевича, Я. Вітвіцького та багатьох інших, а також багатотомне видання «Słownik Geograficzny Królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich».

Таким чином, в українській і зарубіжній історіографії тема оборонного будівництва у Львівській землі вивчалася епізодично і відобразила типові для свого часу погляди на питання будівельних ініціатив. Суперечливими є характеристики багатьох історичних осіб і конкретних воєнних подій. У сучасній українській історіографії немає роботи, у якій би розглядалося окреслене в дисертації коло питань виключно на матеріалі Львівської землі впродовж тривалого історичного періоду.

У другому підрозділі – «Джерельна база» – розглядаються джерельні матеріали, що різною мірою використані під час написання дисертації та які є традиційними для досліджень історії оборонного будівництва і військової історії. Їх можна поділити на кілька груп, виділивши в кожній підгрупі, що пов'язано з особливостями джерельних пам'яток.

Це дослідження базується насамперед на вербальних джерелах, що поділяються на писемні, усні та лінгвістичні.

Першу і найважливішу групу джерел становлять оповідні та документальні писемні джерела. Оповідні джерела різняться за своєю формою та жанровими особливостями. У XIII – XVII ст. найбільшого поширення набули такі форми, як літопис, хроніка, подорожній щоденник. Позаяк літописання княжої доби завершується 1292 р., то лише окремі звістки з Іпаїївського літопису придатні до вивчення початкової історії деяких оборонних споруд Львівської землі. Деякі фрагментарні відомості про оборонні споруди Галичини трапляються в Густинському літописі, «Хроніці Биховця», «Хроніці з літописців стародавніх» Ф. Софоновича, «Синописі» та «Історії Русів», Добромільському літописі, Львівському літописі та Острозькому літописці, козацько-старшинському літописанні.

Особливе значення для вивчення оборонного будівництва у Львівській землі мають зарубіжні хроніки. Окремі факти, які описали зарубіжні автори, незважаючи на їх тенденційність, не зустрічаються у руському літописанні. Іноземні хроніки нерідко істотно доповнюють дані, відсутні у вітчизняних джерелах. Вони дають можливість розширити наші знання про конкретні споруди та воєнні події. Значну кількість історичних фактів, що характеризують оборонне будівництво раннього та розвинутого середньовіччя на Львівщині, містять хроніки Вінцентія Кадлубека, Яна з Чарнкова, Траски, Яна Длугоша, Мацея Стрийковського, літописі

Львівського кармелітського монастиря, інших хроніках та «рочніках». Незважаючи на неточності і перекручення, вони набувають великої ваги при дослідженні історії оборонних споруд та окремих подій військової історії.

Цікавий фактичний матеріал подають мандрівники у своїх подорожніх нотатках. Щоденні записи лягли в основу творів Еріха Лясоти, Михалона Литвина, Блеза де Віженера, Жака Маржерета, Гійома де Боплана, П'єра Шевальє, Павла Алепського, Альберто Віміні, Евлії Челебі, Франсуа-Поля Далерака, Станіслава Жолкевського, Яна Собеського, Жака де Люка, Еміліо Дортеллі д'Асколі, Данієля Крмана та інших наративних пам'яток. Кастеологічні дані частково відображені також в творах Шимона Старовольського, поета-хроніста Самуєля Твардовського та ряду інших літературних творачів.

Дуже важливу інформацію для вивчення історії оборонного будівництва містять актові джерела. До них належать збірники правових норм, документи княжої та королівської канцелярії, а також окремі грамоти, міжнародні договори, ухвали міських урядів, люстрації, інвентарні описи замків і палаців опубліковані у різноманітних збірниках джерел: «Akta grodzkie i ziemskie», «Архив Юго-Западной России», «Жерела до історії України-Руси», «Volumina legum» та ін.

Джерельну базу дослідження становлять окремі фонди Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (Ф. 7. Жидачівський гродський суд; Ф. 8. Жидачівський земський суд; Ф. 9. Львівський гродський суд; Ф. 10. Львівський земський суд; Ф. 52. Магістрат м. Львова; Ф. 62. Магістрат м. Городок; Ф. 69. Магістрат м. Жовкви), Державного архіву Львівської області (Ф. 26. Львівський університет), відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, періодичні матеріали Національної парламентської бібліотеки України та Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Використано копії документів з архівів та бібліотек Польщі.

Щодо усних джерел, то їх кількість порівняно менша. Народна пам'ять зберегла легенди та перекази лише про окремі пам'ятки оборонного призначення. До лінгвістичних джерел, використаних у цьому дослідженні, належать передусім топоніми та спеціальні терміни, які підтверджують існування споруд оборонного призначення. В окремих випадках бралися до уваги дані генеалогії, сфрагістики, геральдики та історичної географії.

Важливе значення мають колекції зброї та археологічні матеріали, зокрема фортець та замків. Використано колекції вогнепальної зброї зі збірок Львівського історичного музею та Львівської галереї мистецтв.

Таким чином, існує необхідність систематизації та аналізу різних типів джерел для відтворення історії оборонного будівництва Львівщини. У підсумку це дозволить прослідкувати його основні етапи та конкретизувати їх зміст.

У другому розділі – *«Динаміка оборонного будівництва у Львівській землі у другій половині XIV – середині XVII ст.»* – розкрито процес формування мережі оборонних споруд на теренах Львівської землі.

У першому підрозділі – *«Особливості військової будівельної історії Львівської землі у другій половині XIV – середині XVII ст.»* – робиться наголос, що у другій половині XIV – на початку XV ст. чужоземці переважно реконструювали існуючі твердині.

Після вторгнення військ польського короля Казимира III у 1340 р. на терени Руського королівства частина галицьких земель об'єдналася під проводом боярина Дмитра Дядька (Дядька) та ще дев'ять наступних років, утримувала відносно незалежний від порубіжних держав статус. Безперечно, цьому неабияк зараджувала досить густа мережа потужних оборонних споруд, побудованих та зміцнених князями Ростиславовичами та Романовичами у період від кінця XI ст. до 40-х рр. XIV ст. Згодом настали часи затяжного ратного протистояння за галицько-волинські землі між Польським королівством і державою Любарта Гедиміновича і врешті-решт частина можновладних галицьких сил була вимушена погодитись із сумнівним принципом успадкування влади Казимиром III, що здійснювалася на думку польського історика Ю. Серадського на засадах династичної унії.

Невдовзі, дослухавшись порад магнатів, польський монарх почав проводити заходи, що мали на меті повну інкорпорацію земель Руського королівства до Польщі. Одним із напрямків успішної завойовницької політики Казимира III було збільшення польської військової присутності у галицьких твердинях, які спішно ремонтувалися після завданих їм під час бойових дій ушкоджень. Польські історики донині постулюють погляд, нібито вагому роль у спорудженні нових кам'яних оборонних укріплень на етнічних українських західних землях відіграв саме Казимир III. У контексті привабливої для польських вчених формули хронікаря XV ст. Яна Длугоша, начебто Казимир зайняв Русь «дерев'яну» (насправді у його творі йдеться про Польщу, а не Руське королівство), а залишив її по собі «кам'яною» («мурованою»), саме цьому володареві приписують будівництво мурованих замків Львова, Галича та ряду інших галицьких міст. У підрозділі переконливо доводиться, що особиста роль Казимира III в поширенні кам'яного оборонного будівництва західноєвропейського зразка на приєднаних до Польського королівства землях Королівства Русі деякі історики безмірно гіперболізують. Насправді відомо, що ще попередник Яна Длугоша, підканцлер короля Казимира, Ян з Чарнкова, зазначав, що його суверен лише укріпив Львів, Перемишль, Сянок, Коросно, Любачів, Теребовлю, Галич і Тустань. Ян Длугош, безумовно, використав твір свого попередника та додав вищезазнані оборонні пункти до переліку тих, що їх дійсно споруджували поляки в 30-70-і рр. XIV ст. на своїх етнічних землях.

Ситуація дещо змінилася у роки правління князя Владислава Опольського, генеалогічна лінія якого виявляє спорідненість з руськими князями родинами дому Рюриковичів, зокрема із волинськими Мономаховичами. У плани його сюзерена – угорського короля Людовіка Анжуйського, безумовно, входило поширення особистої влади на Руське королівство. Правління у Руському королівстві Владислава король Людовік

сприймав як особливий переходовий акт перед остаточною інкорпорацією галицьких земель до складу Угорського королівства.

На наш погляд, Владислав Опольський зовсім не вважав своє правління тимчасовим. Упродовж нетривалого періоду його правління відбувалося досить активне спорудження та відновлення фортифікацій у містах Руського королівства, зокрема у Белзі. Проте після 1388 р. польський король Владислав-Ягайло передав Белзьке князівство мазовецькому князеві Земовитові IV, одруженому із його сестрою Олександрою. Після смерті Земовита у Белзі упродовж 1426-1434 рр. один за іншим правили його сини Земовит V, Тройден II, Владислав I і Казимир II.

З 1393 по 1442 р. статус удільного утримувався й за Жидачівським князівством, де правили князі Свидригайло Ольгердович, Федір Любартович і Земовит Земовитович. Лише після 1448 р. за ініціативи краківського каштеляна Яна з Чижова розпочалася реконструкція Жидачівського замку.

На початку XV ст. польські можновладці розпочали спорудження перших мурованих фортець, хоча дерев'яне оборонне будівництво продовжувало утримувати доволі поважне місце. Певна річ, що найбільше уваги влада приділяла містам та містечкам Руського та Белзького воєводства, а найперш – воєводським та повітовим центрам як місцям зосередження влади та військових контингентів.

Найбільш могутня оборонна система, що поєднувала природний ландшафт та рукотворні фортифікації, існувала, безсумнівно, у середньовічному Львові. Науковці довели, що їх існування в 1350 р. уможливають датування будівництва у княжий період, а не після завоювання міста королем Казимиром. Польські дослідники донині продовжують наполягати, що основні зміни відбувались ще у 1362, коли замість княжого замку було збудовано новий «Казимирівський» замок, а у 80-х рр. XIII ст. у писемних джерелах згадуються Високий і Низький замки. Окрім цих двох замків, до складу міських фортифікацій Львова у XIV ст. входили так звані «вищі» стіни з двома брамами – Галицькою і Краківською (Татарською). Кошти на їхнє утримання були незначними до 1410 р., а згодом витрачалися доволі значні суми на виготовлення цегли та оплату праці будівельників. Між 1418 і 1422 рр. у Львові розпочато зведення другої фортифікаційної лінії – «нижчих» стін. Цьому значною мірою сприяв королівський привілей 1425 р. Окрім масштабних земляних робіт з будівництва валів і поглиблення ровів, споруджувалися кілька веж у «вищих» стінах та напівкруглих бастей – у «нижчих», міський арсенал, барбакани при зовнішніх брамах, що існували до 1527 р.

Вивчення обставин посідання окремими шляхетськими родами земель Львівської землі доводить ріст інтенсивного будівництва невеликих оборонних дворів і замків, що постійно удосконалювалися.

Порівняно краще до наших днів збереглися муровані замки та оборонні двори. Дерев'яні оборонні споруди, що значною мірою були характерними для фортифікаційного будівництва на території сучасної Львівської землі, з часом занепали, загинули у полум'ї воєн чи були розібрані. Пізніші муровані

забудови місцями перекрыли давніші дерев'яні. Такі об'єкти порівняно менше приваблюють істориків, археологів та істориків архітектури, а відтак – вивчення цих пам'яток зостається украй незадовільним, на що слушно зауважує український історик В. Александрович. Безумовно, слід погодитися з цією абсолютно доречною думкою, адже не тільки муроване будівництво, але й дерев'яне, нині не збережене, заслуговує на посилену увагу науковців. Тим більше, що саме завдячуючи наполегливій пошуковій роботі В. Александровича у зарубіжних архівах, нині вітчизняні фахівці різних спеціальностей мають змогу оперувати даними відшуканих та уведених у науковий обіг інвентарних описів кількох замків Галичини та Волині, які не збереглися до наших днів. Дерев'яна забудова зберігалася й у замках нового типу, що видно на прикладі Золочівського замку, будівництво якого завершено у 1634 р. за проектом невідомого нині зодчого.

У ті часи у військовій справі великого значення набула артилерія. Будівництво великих кам'яних фортець потребувало величезних зусиль і тривало досить довго, а потужні гармати вже тоді були спроможні зруйнувати будь-які стіни за відносно коротким часом. Тому необхідно було щось змінювати в технологіях фортифікації. У Західній Європі архітектурні інновації вже широко втілювались у життя. Прийшли вони і в Річ Посполиту, до складу якої в той час належала більша частина українських земель. Однією з нових технологій стала система будівництва оборонних споруд, що у фаховій літературі отримала назву «голландської».

Особливість цієї системи полягала в тому, що основою укріплення був величезний земляний вал, який із зовнішнього боку укріплювався кам'яними брилами та стіною. Цей вал був повернутий крутим зрізом схилу у бік супротивника. У середині земляного валу часто будували комунікації та каземати, а саме укріплення мало форму прямокутника, у центрі якого розташовувались житлові споруди, а на кутах – п'ятикутні bastiони, збудовані за тим самим принципом. Найчастіше подібне укріплення зводилось на високому пагорбі та оточувалось ровом. Основною його перевагою була незначна, порівняно з кам'яними форпостами, руйнація під час артобстрілу, швидкий ремонт пошкоджень після завершення бойових дій, зумовлений перш за все пластичністю та дешевизною місцевого будматеріалу.

Упродовж другої половини XVI – першої половини XVII ст. істотні перебудови торкнулися замку у Старому Селі, Олеського, Жовківського, Городоцького, а особливо – Бродівського і Підгорецького замків.

Іншим фактором, що стимулював оборонне будівництво, стало поширення католицизму з характерними для європейської практики будівництва інкастельованих сакральних споруд. Найбільш показовими у цій площині є монастир бернардинів у Львові та монастир домініканців у Підкамені.

У другому підрозділі – *«Споруди оборонного призначення у системі оборони Речі Посполитої від зовнішніх вторгнень»* – розглянуто військові сили Кримського ханату, деякі аспекти організації безпеки земель

Польського королівства, передусім – оборонне будівництво та інші антитатарські заходи на території Львівської землі упродовж другої половини XV – XVI ст.

Постійного (регулярного) війська кримські татари не мали, що підтверджують кілька очевидців: француз Блез де Віженер, італійський домініканець Еміліо Дортелі д'Асколі, домініканець Жан де Люк, посол польського короля Стефана Баторія Мартин Броневський. За необхідності участі у поході збройних сил Османської імперії (васальна залежність Кримського ханату розпочалася після 1474 р.) або для реалізації короткотривалого і блискавичного наскоку на чолі зі самим ханом (верховним воєначальником), скликалось загальне ополчення усього вільного чоловічого боєздатного населення держави. Головнокомандувачами ординців хани призначували переважно представників можновладного роду Ширіних. Ширінські беї мали змогу посадити на коней до 30 тис. чоловіків. Деякі татарські мурзи виступали на чолі загонів-чамбулів чисельністю 500-600 чол. Дрібніші загоны, що їх називали беш-баш (буквально – п'ять голів) інколи налічували кількадесят осіб.

Ядро військової організації кримських татар становила легкоозброєна кіннота. Піхоти у них не було взагалі. Литовський дипломат Михалон Литвин, посол імператора Священної Римської імперії Еріх Лясота, французький інженер, що перебував на службі у польського короля, Гійом Левассер де Боплан акцентували, що усе життя татарського чоловіка було підпорядковане підготовці до наїзду. Ілюстрації очевидців кримськотатарської військової організації стосовно її чисельності не збігаються, хоча спільна тенденція у них доволі промовиста; якщо похід очолював хан, то відповідно кількість воїнів була великою, а, очолювані дрібнішими можновладцями та провідниками залежних від хана степових орд (Ногайської, Єдикульської, Єдисанської та Буджацької), загоны були значно меншими. На цих та інших повідомленнях писемних джерел ґрунтуються й суперечливі висновки істориків Кримського ханату про його військову організацію. Порівнявши дані майже сотні татарських набігів, приходимо до висновку, що у найкраще підготовленому з них брало участь не більше 40 тис. вершників. Зауважимо, що кожен татарський воїн брав у похід щонайменше три-п'ять коней. Тому навіть реальна десятитисячна кількість воїнів одразу ж візуально сприймалася у кілька разів більшою.

Щодо інших свідчень про військову організацію, озброєння і тактику проведення наскоків татарськими загонами-чамбулами, то очевидці відзначають, по-перше, виняткову спритність татар у верховій їзді, що уможливило подолати за один день відстань до ста км, слабке озброєння, відсутність артилерії і обозу, що, певна річ, значно сповільнювали б швидкість руху орди. Дуже детально очевидці описують літню та зимову тактику проведення набігів. Їх кількість була досить значною, а динаміка виявляла зростаючу тенденцію як за частотністю, так і за масштабами руйнувань і спричинених постійними наскоками величезних демографічних

втрат, що за різними підрахунками коливаються в межах від 700 тис. до 2 млн. осіб.

Якими силами та засобами протистояло населення Львівської землі, територією якого проходили Чорний та Волоський «татарські шляхи»?

Загальновідомо, що під час загрози наскоку ординців загальна тривога оголошувалась королівськими універсалами або листами коронного гетьмана. Проте цей спосіб оповіщення населення міст та шляхти, яку закликали до так званого посполитого рушення, загального шляхетського ополчення, виявляв його низьку ефективність. По-перше, листи, переходячи з рук у руки та від одного населеного пункту до іншого, запізнювались у часі. По-друге, посполите рушення збиралось у заздалегідь визначеному місці на «татарських шляхах» неспішно, причому передбачуваний напрямок руху ординців і місце концентрації посполитого рушення інколи виявлялись досить віддаленими один від одного. Малоефективність шляхетських ополченців не могли компенсувати ні сторожа королівських і приватних замків, ні приватні малочисельні військові загони окремих шляхетських родів.

На початку XVI ст., переконавшись у неефективності шляхетських посполитих рушень, було прийнято рішення про збільшення кварцяного війська та посилення порубіжної охорони. Майже одночасно кримські татари відповіли тактичними змінами проведення наскоків, які все частіше проводились незначними силами (по 200-300 чол.), але їх кількість притому зросла до 20 і більше нападів річно.

Замкові найманці рідко покидали фортифікації, незважаючи на королівські накази охороняти усю прикордонну лінію. Крім замкової сторожі, існувала ще й польова (польна). Міщани зазвичай не відбували польової служби, але тих, хто мав коней, неодноразово зобов'язували брати участь у переслідуванні ординців. Решта безкінних міщан у той час продовжувала нести замкову варту. Звільнити від цих обов'язків міг лише володар.

Польна сторожа несла роз'їзну службу чи чатувала на річкових переправах непостійно. Шляхтичі будь-що намагались уникнути небезпечних прикордонних виправ і повсякчас вимагали звільнити їх від шеститижневої служби на «татарських шляхах», але король йшов на поступки, лише зважаючи на похилий вік особи.

Повідомлення про ординські напади передавались не лише письмовими універсалами, а й давнішими способами, як от: підпалом бочок зі смолою, багаттями зі свіжої хвої, биттям у дзвони, гарматними пострілами та надсиланням навсібіч кінних гінців. Селяни прикордонних районів, виходячи на сільськогосподарські роботи, нерідко виставляли сторожу, остерігаючись бути захопленими ординцями зненацька. У заліснених місцевостях Львівської і Перемишльської земель Руського воєводства українці влаштовували засіки – навмисно невикорчовані смуги лісу, які мали утруднювати ворожі напади в прикордонних районах.

Селяни знаходили сховок також у посівах, на болотах, у ярах, на скелях, природних печерах, спеціально обладнаних схованках та інших важкодоступних місцях. Інколи мешканці ховалися у найближчих церквах, монастирських спорудах, дзвіницях, будівлі яких мали оборонне призначення, господарських будівлях, наприклад, у млинах.

У кращому становищі, звичайно, перебували мешканці тих поселень, у яких поблизу були замки, укріплені двори чи інші оборонні споруди. На зламі XVI-XVII ст. з метою захисту мирних мешканців будувались спеціальні укріплення. Такий укріплений табір, наприклад, спорудив на березі Дністра “у сильному місці” згаданий попередньо С. Жолкевський.

Таким чином, наведені дані переконливо засвідчують, що оборонні заходи польських королів та воєводських урядів, які спиралися переважно на малочисельні урядові та приватні військові контингенти, не відповідали масштабам зовнішньої експансії. Оборонне будівництво у населених пунктах на «татарських шляхах» було єдиною запорукою захисту населення Руського та Белзького воєводства.

У підрозділі розглядаються воєнні дії проти татар і турків у 1450, 1452, 1453, 1474, 1486-1488, 1498, 1500, 1506, 1514, 1516, 1519, 1524, 1582, 1583, 1589-1591, 1594, 1596-1599 рр. та 27 ворожих нападів у першій половині XVII ст.

У третьому розділі – **«Традиції та новації палацово-замкової забудови Львівської землі у другій половині XVII ст.»** – розглядаються події, що дозволяють по-іншому оцінювати роль польських можновладних сил, які засобами оборонного будівництва зміцнювали своє панування. Об’єктивні фактори, що вели до його зміцнення, поєднувалися із особистими якостями польських королів і шляхти. Активна зовнішня і внутрішня політика, що її проводила Річ Посполита упродовж розглядуваного періоду, мала наслідком значні зміни в оборонному будівництві, що з одного боку знаходили втілення у новітніх оборонних укріпленнях, а з іншого – пристосуванню існуючих замків і фортець до постійного чи тимчасового у них резидування.

У першому підрозділі – *«Замки і палаци Львівської землі в контексті розвитку європейського фортифікаційного будівництва другої половини XVII ст.»* – йдеться про оборонне будівництво у Львівській землі упродовж другої половини XVII ст. пов’язане з іменем Яна Собеського, що 1666 р. був призначений польним гетьманом, а 1668 р. – великим коронним гетьманом. Саме завдячуючи його майстерності воєначальника, були здобуті блискучі перемоги над тридцятитисячною турецькою армією Гусейна-паші під Хотином (11.XI. 1673 р.). Далі відбулася його коронація та тріумфальні перемоги над турецько-татарським військом Ібрагіма Шайтана під Журавном (24.IX.1676 р.) та 90-тисячною турецькою армією Кара Мустафи під Віднем (13.IX.1683 р.). Ці успіхи значною мірою забезпечили зміни, запроваджені Яном Собеським (королем від 1674 р.), передусім у царині реорганізації та озброєння піхотинців. Так, ним було значно зменшена кількість пікінерів, а мушкетери отримали на озброєння короткі бердиші, що водночас слугували підпорами для мушкетів. Підрозділи піхоти з тактичних міркувань він

зменшив чисельно до рівня бригад. Деякі зміни стосувались і драгунських підрозділів, кількість яких було суттєво збільшено. Козацькі хоругви у захисному спорядженні – кольчугах – отримали статус середньоозброєних кіннотників (так званих «панцерників»), що у боях виступали опліч важкоозброєних гусарів та інших легкоозброєних підрозділів «волоського» чи «татарського» типів. Отже, Яна III Собеського небезпідставно почали вважати майстром організації блискавичних походів, умілим координатором діяльності на полі битви різних родів війська (насамперед піхоти та артилерії, що мали підготувати ґрунт для наступу кінноти). Він був автором широко закrojених стратегічних планів, у яких головною метою стало якомога більше винищення живої сили супротивника. У тогочасних оборонних боях польські воєначальники ширше використовували досягнення військово-інженерної справи.

Внаслідок тривалих воєнних дій фортифікаційні споруди Речі Посполитої зазнали помітних ушкоджень. Перед Яном III Собеським постало нелегке завдання – зміцнення існуючих та будівництво нових фортець, палаців та міських укріплень. Із європейських країн до Речі Посполитої рушило чимало відомих архітекторів, чії ідеї невдовзі втілились у життя коштом короля.

У наші дні значною мірою завдячуючи лише свідченням писемних джерел, ми маємо змогу уявити, якими були у другій половині XVII ст. королівські резиденції у Яворові, Жовкві, Олеську, Підгірцях та Золочеві.

Ще під час старостування Яна Собеського, а найбільше після його коронації улюблена Яворівська дерев'яна резиденція вступила в період свого найвищого розквіту. Призамковий садовий ансамбль прикрасили альтанки та скульптури і незабаром про нього заговорили як про один із найгарніших ландшафтних парків у Речі Посполитій. Яворівський замок не раз ставав місцем офіційних посольських прийомів. Аби розмістити численних гостей, біля палацу споруджуються нові житлові будинки із чотирма вікнами на фасадній стіні. У розбудованому палаці люстратором 1716 р. зафіксовано дві муровані скарбниці.

Іншою містобудівною перлиною з багатьма відомими оборонними та сакральними пам'ятками часів правління Яна III Собеського та його дружини Марії Казимири була Жовква, первісно – Винники. Правдоподібно, що розпланування Жовкви за принципом «ідеальних міст» доби Ренесансу здійснив її архітектор Павло Щасливий. На початку 70-х рр. XVII ст. Жовківський замок став резиденцією польського короля Яна III Собеського. Це був час найбільшого розквіту міста. У Жовкві діяло 5 церков, 4 костели, синагога – усі оборонного характеру.

Значний інтерес становлять записи Франсуа-Поля Далерака щодо висвітлення участі королеви Марії-Казимири в облаштуванні Олеського замку, який поступово набирав житлових, а не оборонних прикмет. Відомо, що Марія-Казимира доводилась кумою французькому «королеві-сонцю» Людовікові XIV – хрещеному батькові її сина Якуба, хоч не мала змоги перевершити свого кума розкішшю, але й не була прихильницею простоти і аскези. Не випадково відомий кастеолог XIX ст. О. Чоловський відзначав

зміну оборонних замків великопанськими резиденціями нового типу, збудованих на італійській чи французькій кштат.

Найшвидше перетворилися на справжні королівські резиденції родини Собеських, які не поступались, а в багатьох площинах навіть перевищували західноєвропейські аналоги, Підгорецький та Золочівський замки. Їхні укріплення, окрім свого прямого призначення, стали ще й своєрідною декорацією для палацових комплексів, що так само підтверджується свідченнями очевидців. Королева Марія-Казимира уподобала замок у Золочеві. За ініціативи привабливої господині він поволі набував нового вигляду. Саме за часів володіння Золочевом родиною Собеських у місті звели новий замок-палац – унікальну ренесансну пам'ятку архітектури, яка і сьогодні вражає своєю красою, розкішшю і оборонною могутністю. Та найбільше враження справляє незвичний Китайський палац, зведений завдяки пануванню наприкінці XVII ст. моди на мистецькі твори Сходу, особливий гармонійний і довершений «китайський стиль».

У другому підрозділі – «*Оборонні споруди у військових конфліктах*» розглядається перебіг основних подій Української національної революції 1648-1676 рр. у Руському воєводстві. Паралельно аналізуються військові конфлікти з Османською імперією та Кримським ханатом, що відбувалися у краю. Доводиться недостатність заходів з боку Богдана Хмельницького, який, незважаючи на широку підтримку українців міст і сіл, не зумів взяти під свій контроль ряд важливих оборонних споруд.

У результаті дослідження автор дійшов **висновків**, основний зміст яких висловлюється на захист:

1. Історична Львівська земля Руського воєводства представлена чи не найбільшою кількістю споруд оборонного призначення, окремі з яких, зазнавши перебудов чи руйнування, нині реставруються та продовжують виконувати не свою безпосередню функцію, а є радше ключем до пізнання минувшини у багатьох її проявах. Вивчення літератури, що існує з теми оборонного будівництва, засвідчує її спрямованість передусім у історико-архітектурну площину в той час, коли військові аспекти функціонування фортифікацій розглядаються принагідно.

2. В процесі оборонного будівництва у Львівській землі вирізняються такі періоди: 1) друга половина XIV ст. – період часткової відбудови оборонних споруд княжих часів іноземними завойовниками; 2) XV – перша половина XVII ст. – інтенсивна забудова території оборонними дворами, дерев'яними і кам'яними замками та спорудження міських фортифікацій баштової та бастионної конструкцій. 3) друга половина XVII ст. – період реконструкції існуючих замків та будівництво палаців з меншою увагою на їх мілітарне призначення.

3. Переважна більшість оборонних споруд, розташованих у містах, містечках і селах Львівської землі мали приватновласницький статус. Міські фортифікації, ряд інкастельованих сакральних споруд будувалися переважно коштом громад і меценатів.

4. Оборонні споруди зводилися з максимальним врахуванням конкретного рельєфу, природних перешкод і наявності місцевих будівельних матеріалів. Це значною мірою впливало на вибір форми фортифікацій, їхні будівельні пропорції і параметри.

5. Незважаючи на те, що Львівська земля зусібіч межувала з іншими українськими етнічними землями, оборонне будівництво у ній виявляло тенденцію до зростання. Її територію перетинали Чорний та Волоський «татарські шляхи». Військова активність Османської імперії та її васала Кримського ханату спонукала місцеві можновладні сили та уряди постійно звертати увагу на удосконалення оборонних засобів.

6. Загроза з боку збройних формувань кримських і турецьких можновладців, використання ними певної тактики проведення грабіжницьких наскоків не могла бути компенсована приватними та коронними військовими контингентами. Саме тому головну безпеку від нападів місцеве населення шукало за оборонними укріпленнями. Аналіз ворожих вторгнень упродовж другої половини XV – XVII ст. доводить, що лише великі замки та інкастельовані сакральні споруди успішно виконували оборонну функцію. Менші споруди оборонного призначення не задовольняли потреб реального захисту мешканців. Загалом мережа оборонних укріплень Львівської землі не відповідала реальним оборонним потребам. Більшість замків не мала достатніх збройних засобів для захисту населення від небезпеки.

7. Найбільшу ефективність під час воєн та ворожих наскоків виявляли замки бастионної конструкції, проте, практично паралельно з її поширенням у країнах Західної Європи, бастионні замки Львівської землі все частіше перебудовувалися як місця резидування монархів і шляхти.

8. Однією з причин того, що в ході Української національної революції XVII ст. землі Західної України залишились у складі Речі Посполитої, стало збереження під час воєнних дій багатьох замків. Це дало можливість польським воєначальникам використовувати їх як плацдарм для наступу на українську державність, а зброю та військові засоби у битвах проти козацького війська.

9. Недостатність оборонних можливостей міст виявилася під час їх штурмів турецькими та шведськими регулярними частинами.

10. Вивчення військовими фахівцями та широким загалом результатів цього дослідження сприятиме розширенню їх знань, кругозору, розвитку творчого мислення. Наукове відтворення й аналіз подій, що відбувалися упродовж другої половини XIV – XVII ст. під кутом зору ролі оборонних споруд Львівської землі, дозволить ще глибше усвідомити сутність історичних явищ і процесів, виявити характерне й особливе, а також те нове й оригінальне, що з'явилося у тогочасній військовій справі та певною мірою може отримати розвиток у сучасних умовах.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Омельчук Б. Місцями стації двору імператора Сигізмунда Люксембургського у 1429 р. / Б.А. Омельчук // З'їзд європейських монархів у

Луцьку в 1429 році : матеріали III Міжнародної наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 580-й річниці з'їзду. м. Луцьк, 24 січня 2009 р. – науковий зб. – Вип. 2. – Луцьк, 2009. – С. 33 – 36.

2. Омельчук Б., Терський С. Дослідження пам'яток оборонного будівництва та некрополів княжих часів на теренах Дубно-Крем'янецького регіону волинськими археологами та краєзнавцями (30-60-і рр. XX ст.) / Б.А. Омельчук, С.В. Терський // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Сторінки воєнної історії краю : Наук. зб. – Вип. 30 : Матеріали XXX Всеукраїнської науково-практичної історико-краєзнавчої конференції, 24-25 березня 2009 р. – Луцьк, 2009. – С. 48 – 51.

3. Омельчук Б. Архітектурно-ландшафтні вподобання Марії-Казимири д'Аркуїн та будівельні нововведення у оборонних замках-резиденціях Галичини останньої третини XVII ст. / Б.А. Омельчук // Жовква кризь століття : науковий зб. Випуск 1. Матеріали наукової конференції, присвяченої 15-й річниці утворення ДІАЗу в Жовкві; 22-24 квітня 2010 року. – Жовква, 2010. – С. 88 – 99.

4. Омельчук Б. Деревина та камінь в оборонному будівництві Старосамбірського Підгір'я у XIII – XVI ст. / Б.А. Омельчук // Науковий вісник НЛТУ України. Випуск 20.2. – С. 80 – 87.

5. Омельчук Б. Оборонні споруди Золочева у XV-XVII ст. / Б.А. Омельчук // Старий Луцьк : науково-інформаційний зб. Вип. 6. – Луцьк, 2010. – С. 310 – 321.

6. Омельчук Б. Організація оборони міст Руського і Белзького воеводств на «татарських шляхах» у другій половині XV-XVI ст. / Б.А. Омельчук // Мандрівець: Всеукраїнський науковий журнал. – Вип. 1. – С. 15 – 23.

7. Омельчук Б. Неіснуючі дерев'яні замки XVII ст. у Бродах, Стрию і Яворові: фортифікаційні особливості та озброєння. / Б.А. Омельчук // Науковий вісник НЛТУ України. Вип. 20.10. – С. 335 – 345.

8. Омельчук Б. Якуб Собеський як воєначальник та організатор оборонного будівництва на Львівщині у першій половині XVII століття / Б.А. Омельчук // Вісник НУ «Львівська політехніка» Держава і армія. – Вип. № 670. – С. 44 – 51.

9. Омельчук Б. Резиденційне будівництво на Львівщині в останній чверті XVII століття / Б.А. Омельчук // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 19. – Рівне, 2010. – С. 32 – 37.

10. Омельчук Б. Кастеологічні праці Ореста Мацюка та Михайла Рожка / Б.А. Омельчук // Старий Луцьк : науково-інформаційний збірник. Вип. 7. – Луцьк, 2011. – С. 532 – 542.

11. Омельчук Б. Поморянський замок у воєнних діях на Львівщині (кінець ХУ-ХУІІ ст.) / Б.А. Омельчук // Вісник НУ «Львівська політехніка» Держава і армія. – Вип. № 693. – С. 33 – 39.

Омельчук Б.А. Оборонні споруди Львівщини як пам'ятки військової історії (друга половина XIV – XVII ст.) – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 20.02.22 – військова історія. Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2011.

У дисертації на підставі здобутків вітчизняної та зарубіжної історіографії, аналізу різних видів джерел узагальнено дані про оборонні споруди Львівщини у другій половині XIV – XVII ст. Дисертація відтворює специфіку оборонного будівництва головним чином у Львівській землі, що в кінцевому підсумку сприяло об'єктивному дослідженню різних аспектів військової, політичної, та господарської історії краю, а також напрямків оборонно-захисної діяльності володарів Речі Посполитої, окремих шляхтичів, міських та сільських громад.

Ключові слова: Львівська земля, оборонні споруди, замок, фортифікація.

Annotation

Omel'chuk B.A. Defensive fortifications of Lviv region as a monuments to military history (second half of XIV-XVII century) – Manuscript

The dissertation for obtaining scientific degree of candidate in History Sciences in speciality 20.02.22. – Military History. National University «Lvivska Polytechnika». – Lviv, 2011.

In the dissertation on the basis of national and foreign historiography achievements, analysis of sources of different types data on the defensive fortifications of Lviv region in the second half of XIV – XVII century is generalized. Thesis recreates the specificity of defensive constructions mainly on Lviv land of Ruske vojvodstvo province, which eventually contributed to objective investigation of different aspects of military, political and economic history of the region, and also the streams of defensive and protective activity of Rich Pospolyta (Rzeczpospolita) reigns, separate noblemen, urban and rural community.

Key words: Lviv land, defensive fortifications, castle, fortification.

Аннотация

Омельчук Б.А. Оборонительные сооружения Львовщины как памятники военной истории (вторая половина XIV – XVII вв.) – Рукопись.

Диссертація на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 20.02.22 – военная история. – Национальный университет «Львовская политехника». – Львов, 2011.

В диссертации на основе достижений отечественной и зарубежной историографии, анализа различных видов источников обобщены данные об оборонительных сооружениях Львовщины во второй половине XIV – XVII вв. Диссертация воспроизводит специфику оборонного строительства

главным образом во Львовской земле Руского воеводства, что в конечном итоге способствовало объективному исследованию различных аспектов военной, политической и хозяйственной истории края, а также направлений оборонно-защитной деятельности королей Речи Посполитой, отдельных шляхтичей, городских и сельских общин.

Исследуется степень изучения проблемы в отечественной и зарубежной историографии, состояние и перспективы источниковедческого поиска. Установлено, что большинство ученых рассматривали объекты военного назначения преимущественно в историко-архитектурном дискурсе. Функционирование замков, городских фортификаций, сакральных инкастелированных сооружений рассмотрено в контексте военных событий, происходивших на территории Руского воеводства.

Рассматриваются факторы, способствующие строительству конкретных фортификационных сооружений в населенных пунктах Львовской земли. Уточняется хронология, динамика и основные этапы военного зодчества. Прослеживаются общие и частные тенденции строительства замков и инкастелированных сакральных памятников.

Проанализировано состав военных контингентов противоборствующих сторон, выясняется роль отдельных оборонительных сооружений во время многочисленных военных действий. Анализируется степень обеспечения памятников военного назначения оружием и другими средствами для ведения оборонительного боя.

Ключевые слова: Львовская земля, оборонительные сооружения, замок, фортификация.

Підписано до друку 2011 р.
Формат 60x84 1/16
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк.арк.
Обл. – вид.арк.
Наклад 100 прим.